

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-18-27>

УДК 665.6/338.12.017

Економічний аналіз та вдосконалення ринку нафти і нафтопродуктів в Україні

Рахман М.С.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу
та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Євтушенко В.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу
та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Чупринюк Ю.В.

студентка
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Статтю присвячено дослідженню ринку нафти та нафтопродуктів в Україні та шляхів його вдосконалення. Виконано дослідження стану нафтодобувної та нафтопереробної галузі України, проаналізовано структурні зрушення у зовнішньоекономічній діяльності галузевого ринку в динаміці. Створено прогнозну модель імпорту нафтопродуктів. Розроблено проект удосконалення галузевого ринку.

Ключові слова: нафта, нафтопродукти, галузь, ринок, Україна, показник, динаміка, зовнішньоекономічна діяльність, індекс сезонності, прогноз, проект.

Rahman M.S., Yevtushenko V.A., Chupryniuk Y.V. ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РЫНКА НЕФТИ И НЕФТЕПРОДУКТОВ В УКРАИНЕ

Статья посвящена исследованию рынка нефти и нефтепродуктов в Украине и путей его совершенствования. Исследовано состояние нефтедобывающей и нефтеперерабатывающей отрасли Украины, проанализированы структурные сдвиги во внешнеэкономической деятельности отраслевого рынка в динамике. Построена прогнозная модель импорта нефтепродуктов. Разработан проект совершенствования отраслевого рынка.

Ключевые слова: нефть, нефтепродукты, отрасль, рынок, Украина, показатель, динамика, внешнеэкономическая деятельность, индекс сезонности, прогноз, проект.

Rahman M.S., Yevtushenko V.A., Chupryniuk Y.V. ECONOMIC ANALYSIS AND IMPROVEMENT ON THE MARKET OF OIL AND PETROLEUM PRODUCTS IN UKRAINE

The article is devoted to research of oil and petroleum market of Ukraine and ways of its improvement. The research of the state of the oil and oil refining industry of Ukraine is carried out, structural changes of the foreign economic activity of the sector market in the dynamics are analyzed. A forecast model for importing petroleum products is created. The project of improvement has been developed industry market.

Keywords: oil, oil products, industry, market, Ukraine, indicator, dynamics, foreign economic activity, seasonality index, forecast, project.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ключова умова енергетичної безпеки країни – забезпечення стійкості нафтової галузі, тому для ефективності та надійності її функціонування потрібна підтримка з боку держави. Передусім державі потрібно стимулювати залучення інвестицій для розвитку власної бази ресурсів, підвищувати ефективність видобутку, транспортування, переробки та використання нафти і нафтопродуктів.

Ринок нафтопродуктів відіграє чималу роль у розвитку державної економіки України, оскільки ціни на нафтопродукти є основою загального рівня цін, що зумовлюють конкурентний стан, унаслідок чого спостерігається економічний розвиток. Звідси виникає необхідність підвищити результативність національного регулювання цього ринку, впровадити ефективні методи, щоб забезпечити виробництво та реалізацію нафтопереробних про-

дуктів. Але потрібне докладне дослідження проблем та перспектив розвитку не тільки ринку нафтопродуктів, а й його підсистем, що дають поштовх для його функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед сучасних дослідників ринку нафти та нафтопродуктів – О. Соскін, І. Барабаш, В. Ніколаєв, В. Дутчак, В. Саприкін, К. Бородін, Ю. Березовська та ін.

Сьогодні Україна не має ґрунтовних досліджень у цій галузі, тому потребує спеціальних економічних досліджень щодо підвищення ефективності нафтопереробки. Але вже є виконані роботи, що включають державні програми, здебільшого мають технологічний характер, тоді як їх економічний бік опирається на постулати централізованої економіки і частково враховує особливості ринкових відносин.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження галузевого ринку нафти та нафтопродуктів в Україні, а саме стану нафтодобувної та нафтопереробної галузі та її зовнішньоекономічної діяльності; пошук шляхів його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нафтова промисловість – одна з провідних галузей України. Це важка промисловість, до якої входять видобування та переробка нафти з подальшим її транспортуванням та зберіганням (рис. 1).

Рис. 1. Склад нафтової промисловості

Згідно із Законом України «Про нафту і газ» [2]:

– нафтогазова галузь – галузь економіки України, яка разом з іншими галузями забезпечує пошук, розвідку та розроблення родовищ нафти і газу, транспортування, переробку, зберігання і реалізацію нафти, газу та продуктів їх переробки;

– нафта – корисна копалина, що являє собою суміш вуглеводнів та розчинених у них компонентів, які перебувають у рідкому стані за стандартних умов (тиску 760 мм ртутного стовпа і температури 200С) й є товарною продукцією.

На українському ринку нафти присутні ресурси як власного виробництва, так й імпортні продукти з різних країн. За такої ситуації на

ринку спостерігається велика кількість стандартів і відсутність індикації єдиних цін для всіх.

В Україні нафта видобувається в Донецько-Придніпровському, Прикарпатському та Кримсько-Причорноморському басейнах, переробка нафти відбувається у Бориславі, Львові, Дрогобичі, Одесі, Херсоні, Бердянську, Кременчуку та Лисичанську.

Нафту переробляють на нафтоперегінних заводах (НПЗ) на газ, бензин, мазут, а також мастильні машинні масла, вазелін, гудрон (із якого виготовляють асфальт) та ін. Після нафтопереробки залишаються відходи, які використовують як котельне паливо (мазут), а також як сировину для хімічної промисловості. Основний споживач нафтопродуктів – транспорт, тому обсяг нафтопереробної продукції тісно пов'язаний із попитом на нафту.

Ринок нафти – це частина світової економіки, де проходить купівля-продаж акцій на нафту між країнами, міжнародними корпораціями, компаніями та іншими учасниками торгівлі. Ринок нафти має вагомий вплив на світову економіку, економіку країн та добробут і багатство населення країн, що експортують нафту. На ринку нафтопродуктів представлені продукти, перероблені з нафти на нафтопереробних заводах.

Ключовим підприємством паливно-енергетичного комплексу України, на частку якого припадає більше 90% видобутку нафти та газу, є Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України». Компанія має за мету не тільки одержати прибуток, а й виконує соціальну роль, яка полягає у тому, щоб забезпечувати населення, бюджетні заклади та комунальних споживачів природним газом за цінами, встановленими державою [3].

Обсяги видобутку нафти з газовим конденсатом протягом січня-липня 2018 р. збільшилися на 4,9 тис. т (на 0,4%) проти аналогічного показника 2017 р., у тому числі обсяги видобутку підприємствами НАК «Нафтогаз України» порівняно з показником минулого року зменшилися на 21,6 тис. т (на 1,9%) (рис. 2) [4].

Протягом січня-липня 2018 р. обсяг транспортування нафти підприємствами магістральних нафтопроводів зменшився порівняно з аналогічним періодом 2017 р. на 211,5 тис. т, або на 2,3%. При цьому транзитом до країн Західної Європи (Словаччини, Угорщини, Румунії, Польщі, Молдови) транспортовано на 284,4 тис. т, або на 3,6%, менше порівняно з аналогічним показником 2017 р., а для потреб України – більше на 72,9 тис. т, або на 6,5% (рис. 3) [4].

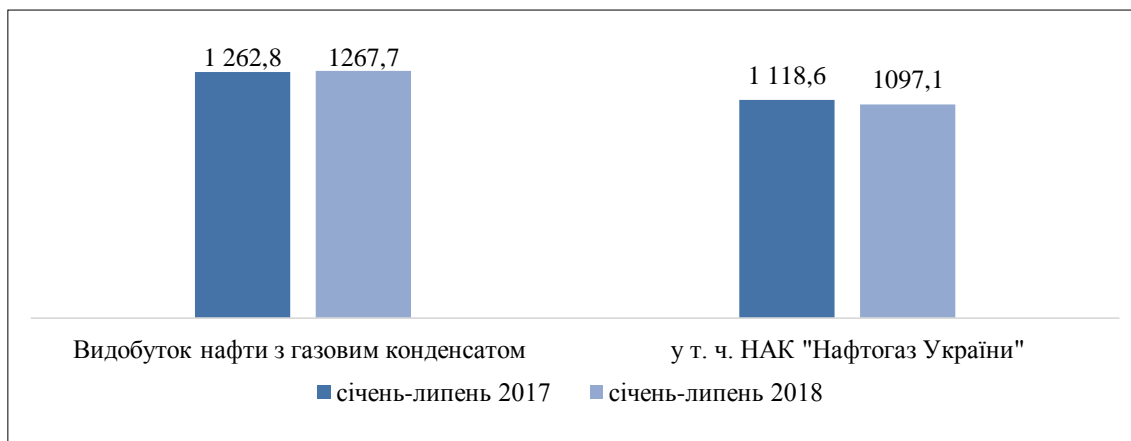

Рис. 2. Видобуток нафти з газовим конденсатом за сім місяців 2017–2018 рр., тис. т [4]

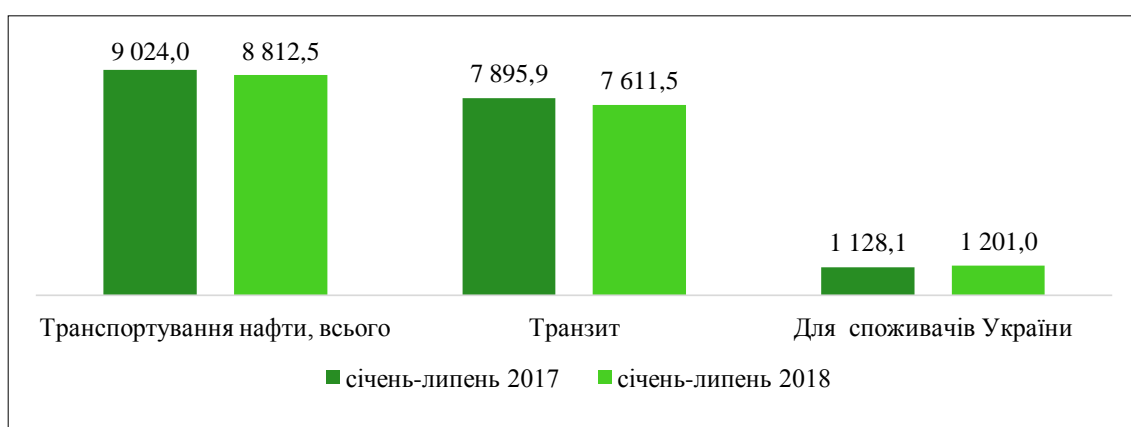

Рис. 3. Обсяги транспортування нафти ПАТ «Укртранснафта» за сім місяців 2017, 2018 рр., тис. т [4]

Хоча видобування нафти і газу та їх переробка належать до різних галузей промисловості, проте вони становлять цільову продукцію, знаходяться в дуже тісному взаємозв'язку і визначають темпи розвитку один одного.

У 2015 р. обсяги добування сирої нафти та природного газу збільшилися на 70,92% порівняно з 2014 р., у 2016 р. – на 56,15% порівняно з 2015 р., у 2017 р. – на 29,88% порівняно з 2016 р. (рис. 4) [5].

Аналогічна тенденція спостерігається у зростанні цін на дизельне пальне (крім кінця 2015 р.): у 2016 р. – 23,4%, у 2017 р. – 24,2%, з початку 2016 р. у середньому за півріччя ціни зростали на 11,3% [5].

Аналіз експортно-імпортних операцій на ринку нафти та нафтопродуктів в Україні показує, що відбувається спад експорту до 2015 р. включно, з 2016 р. спостерігається зростання експорту. За темпами зростання експорт у 2014 р. скоротився на 43,5% порів-

няно з 2013 р., а в 2016 р. спостерігається збільшення експорту на 312,29%, тобто з 2016 р. експорт збільшився більше ніж у три рази й збільшується надалі (рис. 5) [5].

Імпорт у 2014 р., як і експорт, знизився (на 67,11%) і починаючи з 2015 р. зростає. Ланцюгові темпи зростання імпорту показують, що за 2016–2017 рр. він зростає на 1% порівняно з минулим роком (рис. 6) [5].

У ході розрахунку індексу сезонності за 2015–2017 рр. визначено, що найбільший обсяг виробництва нафтопереробних продуктів спостерігається на початку зими, у грудні. Із січня обсяги зменшуються, а з весни починають поступово зростати. Максимальні показники досягаються в кінці осіннього – на початку зимового місяців (рис. 7).

Індекс сезонності виробництва нафтопродуктів в Україні за кварталами за три роки показав, що найбільшого значення індекс досягає в IV кварталі – 112,26, а найменшого від рівня – у I кварталі – 85,68 (рис. 8).

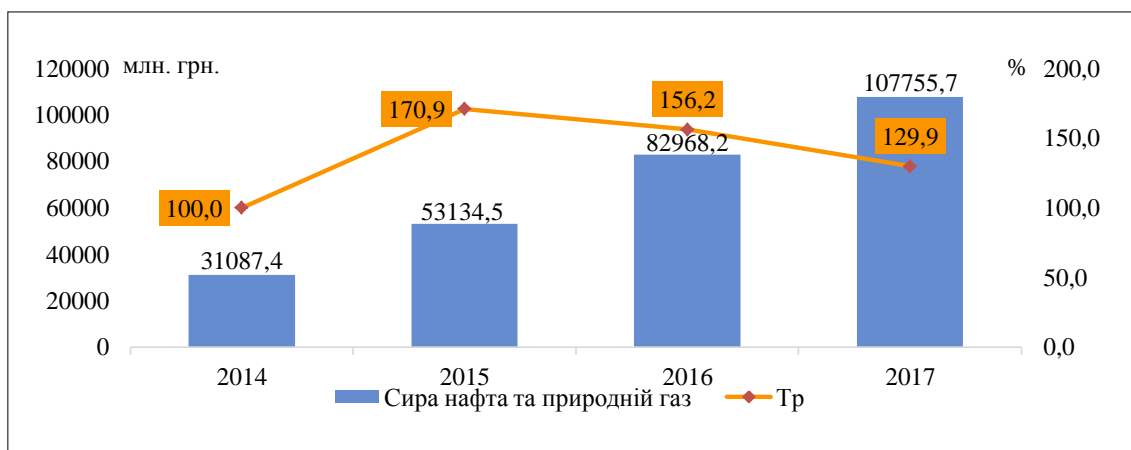

Рис. 4. Обсяги добування сирової нафти та природного газу в Україні (ліва шкала) і темпи зростання (права шкала) за 2014–2017 рр. [5]

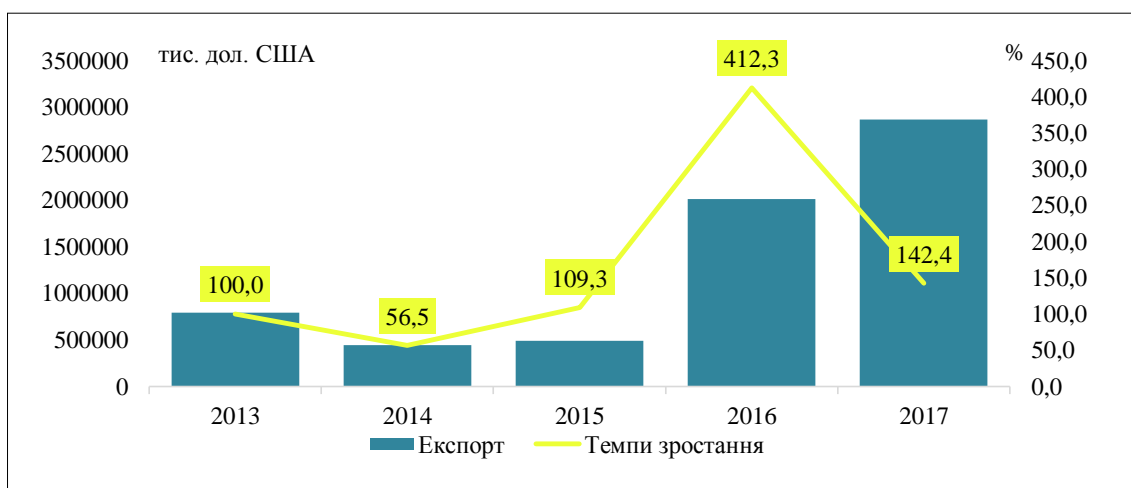

Рис. 5. Динаміка обсягів експорту палив мінеральних, нафти та її перегонки (ліва шкала) і темпів зростання (права шкала) за 2013–2017 рр. [5]

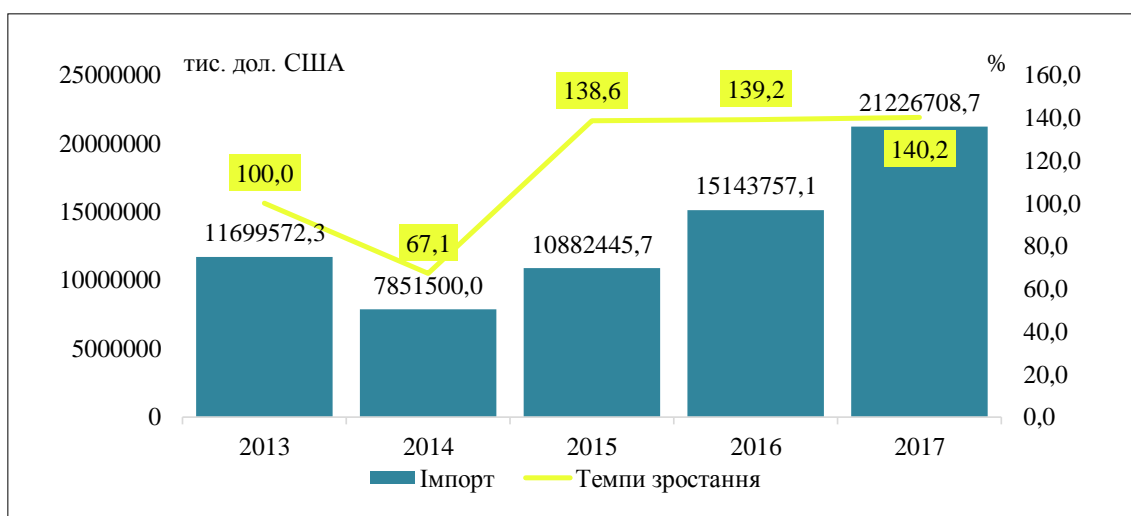

Рис. 6. Динаміка обсягів імпорту палив мінеральних, нафти та її перегонки (ліва шкала) і темпів зростання (права шкала) за 2013–2017 рр. [5]

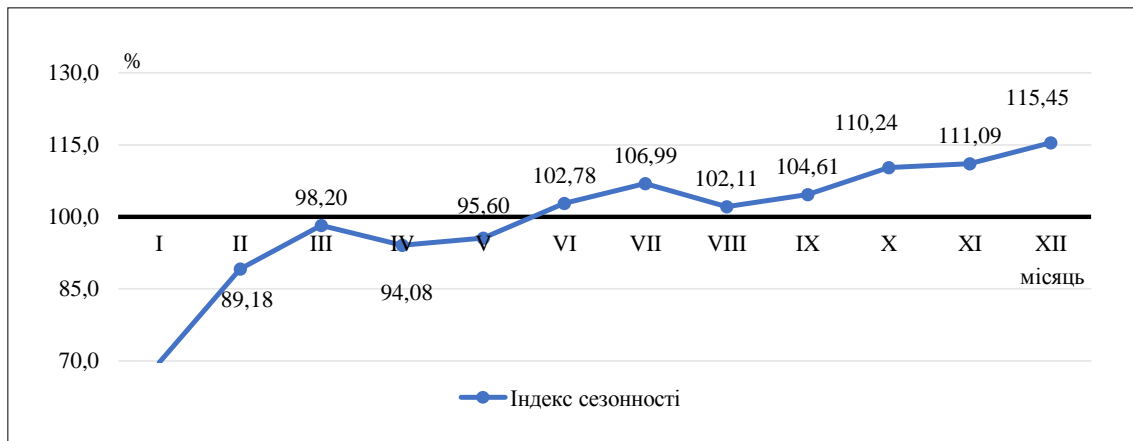

Рис. 7. Сезонна хвиля виробництва нафтопродуктів в Україні за три роки [5]

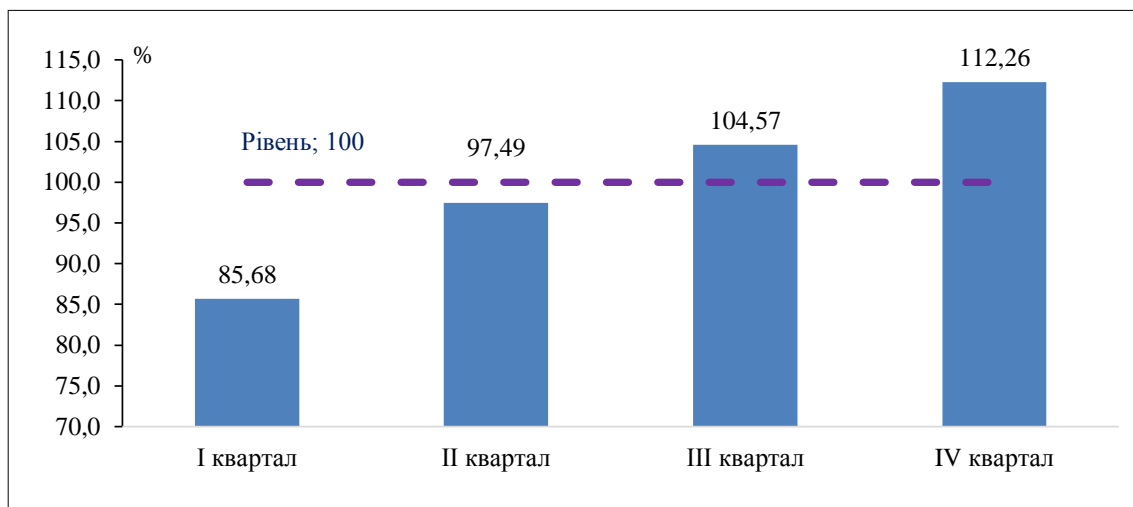

Рис. 8. Індекс сезонності виробництва нафтопродуктів в Україні по кварталах за три роки [5]

Прогнозування ринку нафти може включати динаміку цін, обсяг видобутку та переробки нафтопродуктів, експорт-імпорт нафти, кінцеве споживання тощо. Ринкове дослідження відбувається на основі відношення попиту та пропозиції нафтопродуктів, прибутку підприємств, населення та стану національної економіки.

Спрогнозуємо імпорт нафтопродуктів в Україні на 2018–2019 рр. методом екстраполяції.

Дані за останні п'ять років показують, що з 2015 р. починається збільшення імпорту нафтопродуктів в Україні. Прогнозується збільшення імпорту на 2018 і 2019 рр., який становить $21\,264\,755,7 \pm 181\,385,56$ тис. дол. США і $23\,899\,408,7 \pm 181\,385,56$ тис. дол. США відповідно.

Національна економіка має низький рівень енергоефективності, яка переважає у структурі економіки енергоємної промисловості, що є викликом для конкурентоспроможності.

Україні потрібно скорегувати цю деформацію в напрямі зниження частини ресурсо- та енергоємних видів діяльності шляхом упровадження новітніх технологій, раціонального ресурсного використання, оптимального розміщення виробництв на території та введення системи енергетичного менеджменту.

Ці стратегії формують цілісність розвитку енергетичного сектору, які впродовж майбутніх п'яти-семи років передбачається виконати для досягнення певних показників. Загальний результат реалізації енергетичної стратегії повинен перетворити проблемний сектор паливно-енергетичного комплексу України на ефективний конкурентоспроможний сектор, який не потребуватиме постійної підтримки з боку держави та буде здатний розвинути в довгостроковій перспективі.

Поки Україна буде діяти на базі наявного стану енергетичного сектору, то не буде сти-

мулу до ефективного використання ресурсів. Така ситуація порушує ринковий баланс (конкуренції) між різними видами енергоресурсів та джерелами енергозабезпечення, заважає підвищувати ефективність технологічних процесів енергетики українських виробників, що послаблює спроможність національної економіки конкурувати на світових ринках.

Висновки з цього дослідження. Отже, на ринку нафтопродуктів України необхідно підвищувати результативність національного регулювання. Для забезпечення виробництва та реалізації нафтопереробних продуктів потрібно докладно дослідити проблеми та перспективи розвитку ринку нафти. Проблеми в нафтовій промисловості накопичуються

протягом довгого періоду, і для їх вирішення потрібно враховувати сучасні можливості та фінансовий стан країни.

Нині оновлення сегментів виробництва, транспортування та кінцевого споживання енергії Україною тільки починається. Це формує стимули для розвитку енергетичного сектору у сферах фіскального та грошово-кредитного регулювання.

Українська енергетика має серйозний виклик перспективам її розвитку, тому що перебудова енергетичних ринків не завершена. Наявна модель функціонування українських ринків не дає змоги формувати безпечні джерела фінансового забезпечення для відшкодування потреб енергетичного сектору.

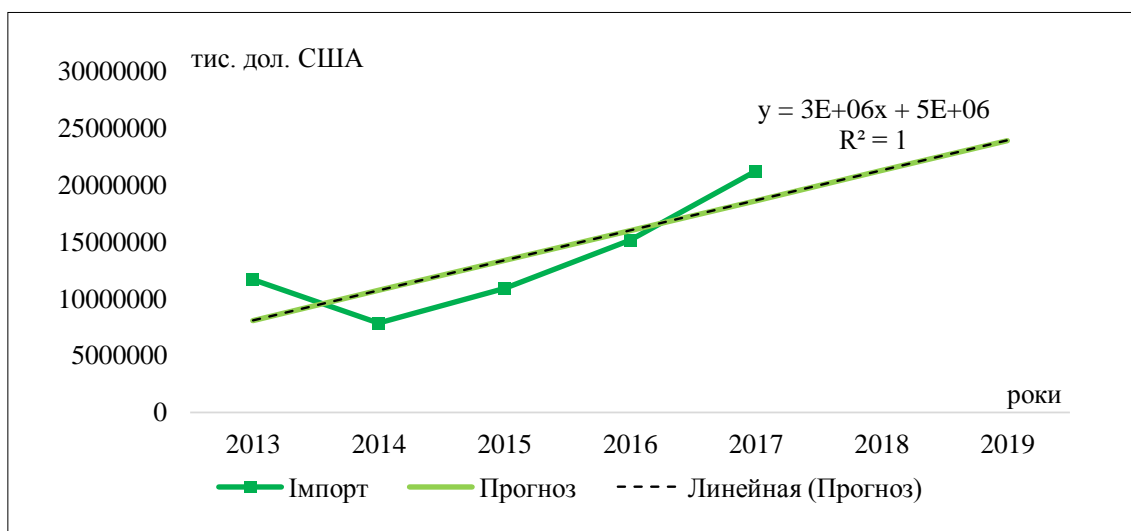

Рис. 9. Прогноз імпорту нафтопродуктів в Україні на 2018–2019 рр. [5]

Таблиця 1

Стратегії розвитку енергетичного сектору та забезпечення енергетичної безпеки України

Напрями	Шляхи
Економічна діяльність	<ol style="list-style-type: none"> Для стимулювання підвищення ефективності діяльності національної економіки та ефективного використання енергоресурсів енергетичний сектор України має перейти на принципи функціонування та конкуренції на ринку. Зменшити монопольну залежність України в енергоресурсах та розширити кількість маршрутів і джерел поставок цих ресурсів. Правильне позиціонування України на регіональних ринках.
Технології та ресурси	<ol style="list-style-type: none"> Оновлення технологій та обладнання в енергетичному секторі. Збільшення рівня забезпеченості власними ресурсами. Поліпшення умов для забезпечення споживачів якісними послугами та продуктами енергетики.
Вихід на зовнішні ринки	<ol style="list-style-type: none"> Вихід енергетичного сектору України на енергетичні ринки Європейського Союзу. Участь цього сектору у функціонуванні європейського ринку енергетики за умовами вільного руху енергоресурсів, інвестицій і технологій. Конкурентоспроможність на європейському ринку енергоресурсів.

Джерело: власна розробка

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тімохіна Н.В. Проблеми та перспективи розвитку нафтопереробної галузі України. Соціум. Наука. Культура: Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференція Д.: ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського. URL: <http://intkonf.org/timohina-nv-problemi-ta-perspektivi-rozvitku-naftopererobnoyi-galuzi-ukrayini/>.
2. Закон України «Про нафту і газ» від 12.07.2001 № 2665-III (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2665-14>.
3. Офіційний сайт НАК «Нафтогаз України». URL: <http://naftogaz.com>.
4. Інформаційна довідка про основні показники розвитку галузей паливно-енергетичного комплексу України за липень та 7 місяців 2018 р. URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245298164>.
5. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

REFERENCES:

1. Timokhina N. V. (2018) Problemy ta perspektivy rozvytku naftopererobnoji ghaluzi Ukrainy [Problems and perspectives of development of the oil refining industry of Ukraine] DonNUET im. Mykhajla Tughan-Baranovskogho [Michael Tugan-Baranovsky Donetsk National University of Economics and Trade]. Donetsk. URL: <http://intkonf.org/timohina-nv-problemi-ta-perspektivi-rozvitku-naftopererobnoyi-galuzi-ukrayini/>
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2001) Law of Ukraine On Oil and Gas on July 12, 2001 № 2665-III (with amendments and supplements) URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2665-14>
3. Naftogaz Ukrainy (2018) The official website of the National Joint-Stock Company Naftogaz of Ukraine. URL: <http://naftogaz.com>
4. Informacijna dovidka pro osnovni pokaznyky rozvytku ghaluzej palyvno-energhetychnogho kompleksu Ukrainy za lypenj ta 7 misjasciv 2018 roku (2018) [Information reference on the main indicators of development of branches of the fuel and energy complex of Ukraine for July and 7 months of 2018]. URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245298164>
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018) State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Economic analysis and improvement on the market of oil and petroleum products in Ukraine

Rahman M.S.

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Department of Marketing
and Management of Foreign Economic Activity,
V.N. Karazin Kharkiv National University

Yevtushenko V.A.

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Department of Marketing
and Management of Foreign Economic Activity,
V.N. Karazin Kharkiv National University

Chupryniuk Y.V.

Student of the Economic Faculty,
V.N. Karazin Kharkiv National University

The petroleum market plays a significant role in the development of the state economy of Ukraine, because the prices of petroleum products are the basis of the general level of prices. The prices determine the competitive state and as a result there is economic development. Therefore, there is a need to increase the efficiency of national regulation of this market, the introduction of effective methods for the production and sale of petroleum products.

The development of the oil and petroleum product market for the country is relevant today and requires further specific analysis the problems and prospects not only the oil market but also its subsystems that provide impetus for its operation.

In this work was researched of the oil and gas refining industry in Ukraine and its foreign economic activity and searched for ways to improve the market of oil and petroleum products in Ukraine is researched.

The analysis of the oil and petroleum market in Ukraine provides an opportunity to determine

the situation in the Ukrainian economy of the energy sector. According to the forecast, there is an increase in oil production, the volume of oil transportation for consumers in Ukraine is gradually increasing, but remain much lower in comparison with transit. Regarding the foreign trade activities this industry, the research shows that imports petroleum products have increased in recent years. This suggests that Ukraine consumes petroleum products exceeds its own oil transportation, and imports are increasing.

Today, Ukraine has not fundamental research in the oil industry, therefore, requires special economic research to improve the efficiency of oil refining. The proposed strategies form the integrity of the energy sector development. The overall result of the energy strategy implementation must transform the problem sector of Ukraine's fuel and energy complex into an effective competitive sector that will not require constant support from the state and will be able to develop in the long run.